

Εμπειρία διαλέκτου σημαίνει δια-λεκτική εμπειρία

Κωνσταντίνου Κώστας, Ηράκλειο Κρήτης

Η εμπειρία είναι απλή και αναμφίβολη. Όλοι μας έτυχε να ακούσουμε να ομιλείται μια διαφορετική εκδοχή της γλώσσας μας: Είναι αυτό που χαρακτηρίζουμε ως ιδίωμα ή διάλεκτο. Μιλάμε βεβαίως για τη ζώσα πλευρά της γλώσσας και όχι ενδεχομένως για την ιστορική της αποτύπωση σε οποιοδήποτε συνονθύλευμα συγχρονικών και διαχρονικών τύπων και μάλιστα από διαφορετικές πιθανόν γεωγραφικές περιοχές. Γιατί όταν γίνεται λόγος για διάλεκτο πρέπει να ορίζουμε τουλάχιστο το χρονικό πλαίσιο αναφοράς και, όπου είναι δυνατόν και επιβεβλημένο, και τον τόπο των μαρτυριών. Έτσι μόνο αποκτά νόημα η δια-συστηματική αντιπαράθεση με την λεγόμενη «επίσημη» γλώσσα. Στην παρούσα μου εργασία αναφέρομαι στη σύγχρονη κυπριακή διάλεκτο ή μάλλον από την πλευρά των ομιλητών στο ευρύτερο γλωσσικό της πλαίσιο ως προς την κοινή νέα Ελληνική (ΚΝΕ).

Εδώ είναι που τίθεται ένα καίριο ζήτημα αντίφασης. Από τη μια να θεωρούμε ότι ζωντανή απόδειξη των διαλέκτων είναι οι ομιλητές τους και από την άλλη να μην αποδεχόμαστε συγχρόνως ότι ό,τι συστηματικά αρθρώνεται απ' αυτούς είναι διάλεκτος. Να εξηγούμαστε: Είναι το *μόπαιλ*, το *τάσπιν* διάλεκτος; Όχι θα απαντήσουμε αυθόρμητα όλοι: όλοι, όσοι έχουμε λίγο ή πολύ μια κάποια ιστορική γνώση του πράγματος και βλέπουμε ίσως στον όρο διάλεκτος μια ρομαντική διάθεση ιστορικής καθαρότητας. Όμως, η συγχρονική πλευρά της ομιλίας είναι η μόνη δικαίωση της γλώσσας ως χρήσης.

Δεν ανήκω σ' αυτούς που νομίζουν ότι η διαφύλαξη των διαλέκτων αποτελεί από μόνο του εχέγγυο για την όποια ταυτότητα. Τα κινήματα των κάθε είδους καθαρολόγων πάντα αποτυγχάνουν προς όποια κατεύθυνση κι αν πορεύονται, συσσωρεύοντας μάλιστα και ουκ ολίγα δεινά. Είμαι όμως απ' αυτούς που πιστεύουν ότι η μια καλοζυγισμένη σκοποθεσία δεν μπορεί να παραβλέπει τον καίριο ρόλο της γλώσσας στη διατήρηση μιας ταυτότητας. Εάν η γλώσσα του καθενός μας είναι μια ιδιόζουσα αποθήκη εμπειριών, με το να την αρνούμαστε από τα παιδιά μας δεν τους στερούμε απλώς τις εμπειρίες μας. Κάνουμε κάτι πιο εγωιστικό. Τους αφαιρούμε το δικαίωμα της συμμετοχής στο παρόν και στο παρελθόν. Ίσως είναι ένας τρόπος να μπαίνουμε έτσι στο απυρόβλητο.

Εάν για τον ορισμένο ομιλητή η γλώσσα είναι λέξεις, η διάλεκτος είναι διαφορετικές λέξεις. Η ζωντανία της δεν κρίνεται μόνο από την προφορικότητα αλλά είναι και ευθέως ανάλογη των «ιχνών» που αφήνει στον γραπτό λόγο. Στα βιβλία της υπηρεσίας ανάπτυξης προγραμμάτων Μέσης Εκπαίδευσης υπό τον τίτλο «Συνάντηση με τη Γλώσσα» για το Γυμνάσιο (για την α' τάξη πρώτη έκδοση 1991, επανέκδοση 1995 και ανατύπωση 1997, για τη β' πρώτη έκδοση 1992, για τη γ' τρίτη έκδοση 1995) εντόπισα τους παρακάτω διαλεκτισμούς. Ενδιαφέρει εδώ στο σημείο που ο μη διαλεκτόφωνος έχοντας έγγραφη εμπειρία εντοπίζει σαφώς τη διάλεκτο και ο ερευνητής έχει κάποιες απτές αποδείξεις για την ισχύ της (σε παρένθεση το τεύχος και η σελίδα):

ψήλωσαν το χέρι (α' 18), *το σβηστήρι* (α' 29), *η αγκάλη μου* (α' 40), *η κεφαλή* (α' 52, 98), *σπιρτοκούτια* (α' 53), *σκάμνος* (α' 68), *με όρισεν επιμελητή* (α' 72), *τους γονιούς* (α' 74), *πλαστισίνη, τέλλα* (α' 96), *πούληση* (α' 116), *σκετς* (α' 139), *συνομιλά* (α' 140, 3 φορές), *σφογγαράς* (α' 142), *αφίσιες* (α' 145), *πονεί το λαιμό του* (α' 149), *άφηκαν* (β'

49), *είχεν ήδη* (β' 103), *χρυσόχος* (β' 107, γ' 7 δύο φορές), *παραλάλησε* (β' 127), *πειτεινάρι* (β' 148), *παραμάσκαλα* (γ' 61), *ράντισε την αυλή* (γ' 7).

Σε μία ζωντανή επαφή με μία διάλεκτο τον μέσο δέκτη δεν είναι οι όποιες αναλύσεις των διαλεκτολόγων που τον ενδιαφέρουν αλλά η αίσθηση του διαφορετικού που νιώθει. Οι ομιλητές πάντως των διαλέκτων μπορούν να νιώθουν υπερήφανοι για τη γλώσσα τους¹. Μία μαθήτρια στην Κρήτη έγραψε σχετικά: «επιπλέον ένα άλλο αίσθημα που με περιβάλλει όταν μιλάω τη διάλεκτο είναι ότι νιώθω πολύ έξυπνη σαν να ξέρω του κόσμου τις γλώσσες» [από έκθεση, Α' Λυκείου, 1999].

Όταν ο Ελλαδίτης² (ΕΛ) συνομιλεί με κάποιον διαλεκτόφωνο το σύστημα αποκωδικοποίησης και ερμηνείας των σειρών του λόγου διεγείρεται σε εντονότερο βαθμό (πολύ περισσότερο όταν πρόκειται για ξένη γλώσσα). Ο ΕΛ θα υποχρεωθεί να θέσει σε κίνηση το μηχανισμό μετατροπής της γραμμικής σειράς όσων ακούει σε δομική τέτοια, ενώ ο διαλεκτόφωνος, αν θέλει ή πρέπει να συμμορφωθεί προς τη νόρμα κύρους, θα κάνει το αντίθετο.

Από εμπειρικής πλευράς τρία μπορούν να συμβούν στον μη διαλεκτόφωνο: α) να ακούει σειρές ήχων τους οποίους κατανοεί, παρ' όλο που σημειώνει τη διαφορετικότητά τους β) να ακούει σειρές ήχων που δεν καταλαβαίνει καθόλου και γ) να ακούει σειρές ήχων για τους οποίους νιώθει αβεβαιότητα. Γιατί, όσο σχετικά εύκολο είναι να πει ο γνώστης της Κοινής τι δεν είναι διάλεκτος άλλο τόσο πιο δύσκολο είναι να πει με βεβαιότητα τι είναι διάλεκτος. Είναι όπως η συζήτηση για την τρομοκρατία: Όλοι γνωρίζουν τι είναι αλλά κανείς δεν μπορεί να την ορίσει επακριβώς.

Ό, τι ακολουθεί βασίζεται κυρίως στην εμπειρία Κυπρίων (ΚΥ) και ΕΛ, μέσα στο ευρύτερο γλωσσικό πλαίσιο των δύο πλευρών, και νομίζω ότι δίνει μια γενική εικόνα παρατηρήσεων, που κατά πάσα πιθανότητα έχει κάνει ο καθένας από μας μέσα από το φακό της ΚΝΕ. Δεν πρόκειται εδώ να επαναλάβω τις γνωστές χλιοδιατυπωμένες ιδιαιτερότητες της ΚΔ. Πρέπει όμως να υπενθυμίσω ότι για τη γλωσσολογία δεν υπάρχουν καλοί και κακοί ήχοι. Οι χαρακτηρισμοί είναι υποκειμενικοί και βασίζονται σε εξωγλωσσικά κριτήρια. Άλλωστε ό,τι γράφεται πιο κάτω είναι μία κατά κάποιο τρόπο «συλλογή αναφορών». Είπαμε ότι μιλάμε για εμπειρία διαλέκτου· εμπειρία που διατυπώνεται σε παρατήρηση τάσεων και όχι σε διαπίστωση κανόνων³.

1) Η προφορά

α) Η λεγόμενη **βαριά προφορά** αλλά και η προφορά των ιστορικών διπλών (αλλά και των αυθαίρετα αναπτυσσόμενων) και των λεγομένων παχέων, είναι για την Κυπριακή ένα ιδιάζον χαρακτηριστικό. Εκατέρωθεν εσφαλμένη είναι βεβαίως και η διαφορετική προφορά συμφώνων ξένων γλωσσών, της αγγλικής κυρίως. Ενώ παλιότερα όμως η απόδοση κυρίων ονομάτων ελλαδίτικης προέλευσης προσαρμοζόταν συνήθως στη διαλεκτική φωνητική, τον τελευταίο καιρό (βοηθούσης και της τηλεοπτικής σύνδεσης με την Ελλάδα) δεν είναι σπάνιο να αποφεύγεται. Οι «νησίδες» αυτές ομοιότητες δείχνουν με τον πιο φανερό τρόπο τη δύναμη των ΜΜΕ.

β) Η **εντονότερη άρθρωση των συριστικών (σ, ζ)** είναι επίσης κάτι που αναφέρουν συχνά οι ΕΛ. Οι ΚΥ δίνουν την εντύπωση ότι ασκούν μεγαλύτερη πίεση στα δόντια και στα φατνία.

¹Είναι όντως μία θέση που υποστηρίζεται από διαλεκτόφωνους σε όλο τον κόσμο.

²Όρος με μεγάλο αφαιρετικό περιεχόμενο για αυτήν εδώ την εργασία.

³ Να θεωρηθεί ως καθαρά φωνητικός και χρηστικός ο τρόπος γραφής των λεξικών παραδειγμάτων.

γ) **Η αντίληψη των ΕΛ ότι οι ΚΥ «μιλούν αγγλικά»⁴**. Εκ πρώτης όψεως θα νόμιζε κανείς ότι υπονοούνται απλώς οι «πολλές αγγλικές λέξεις», πράγμα για το οποίο δεν χρειάζεται κανένας σχολιασμός. Δεν πρόκειται όμως μόνο περί αυτού. Οι ΕΛ παρατηρούν και τη δασεία προφορά των ψιλών συμφώνων όχι μόνο στην άρθρωση μη διαλεκτικών τύπων (π.χ: έφιππος, κόκκος) αλλά και στην με τα μέτρα της ΚΝΕ αυθαίρετη παρουσία τους (απ' το σχολείο, περίπτωση, κέφι).

2) **Η ρινικότητα και τα παρείσακτα ένρινα**. Πολλές φορές, όταν θέλουν οι Ελλαδίτες να μιμηθούν τους Κυπρίους ως προς το ν, υπερβάλλοντας το προσκολλούν αδιακρίτως στο τέλος λέξεων (και όχι μόνον κλιτών και σε αιτιατική)⁵. Συχνά, επίσης, κατά τη διάρκεια της μίμησης, υψώνουν τονικά τη φωνή προσπαθώντας να μιλήσουν με τη μύτη. Τελικά, όπως αποδεικνύεται, ο τρόπος αυτός της μίμησης δικαιολογείται πέρα για πέρα, αν προσθέσουμε στα κανονικά εμφανιζόμενα τελικά ν και μια σειρά παρείσακτων ένρινων και ρινικοποιημένων φωνηέντων. Διαπιστώνεται, ότι υπάρχει μεγάλη απόσταση μεταξύ του τι πραγματικά νομίζει ότι αρθρώνει κανείς και του τι όντως εκφωνεί⁶.

⁴ Τα "κυπροαγγλικά" δεν είναι η καθεστηκυῖα κυπριακή διάλεκτος, προϋδεάζουν πιθανώς για μία μελλοντική κρεολοποίηση, αφού αδυνατίζουν το διαλεκτικό σύστημα προωθώντας εντός των τειχών της διαλέκτου μία άλλου τύπου διγλωσσία. Διαφορετικά ομιλεί ο Κύπριος τη διάλεκτό του και διαφορετική αντίληψη έχει για το συγχρονικό της περιεχόμενο. Η παραδοσιακή του γλώσσα απομένει έτσι ο μόνος δρόμος που εξακολουθεί να οδηγεί την κυπριακή ομιλία προς το ιστορικά μοναδικό κέντρο αναφοράς της, την καθόλου ελληνική φωνή δηλαδή. Παρά τα όσα λέγονται, δεν βλέπω με ποιο τρόπο η χρήση της παραδοσιακής διαλέκτου μπορεί να αντιστρατευτεί την ελληνικότητα της Κύπρου. Νομίζω ότι καθήκον της κυπριακής πολιτείας είναι να ξεκαθαρίσει και μέσα από μια τολμηρή εκπαιδευτική πολιτική προς τους υπόλοιπους συνέλληνες - οι οποίοι με πικρία όντως σχολιάζουν το ότι «οι Κύπριοι μιλούν αγγλικά» - ότι η απαραίτητη γνώση της ΚΝΕ δεν σημαίνει καταπίεση της διαλέκτου, ούτε ότι υποστήριξη της διαλέκτου φανερώνει οποιουδήποτε είδους «ανταρσία». Η ανοχή της διαλέκτου σε όλες τις σχολικές βαθμίδες (εντονότερη στο Δημοτικό) θα ερχόταν να νομιμοποιήσει κατά κάποιο τρόπο μια ήδη υπάρχουσα κατάσταση και θα μπορούσε να εξοπλίσει το μαθητή με αυτοπεποίθηση δωρίζοντάς του πραγματικά το αίσθημα της αναγνώρισης. Κακά τα ψέματα. Ο άνθρωπος δένεται πρώτα με τα αντικείμενα και ύστερα με τις ιδέες. Μια εκπαιδευτική πολιτική μιας ηθελημένης διμορφίας δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση αλλαγή του στόχου, που πρέπει να είναι, ούτως ή άλλως, η κατάκτηση της Κοινής Νέας Ελληνικής. Οι δομές της κυπριακής θα καλλιεργούν έτσι τη δομή της πανελληνίας γλώσσας και δεν θα απομακρύνουν το δέκτη από την ιστορικά καθορισμένη γλωσσική του ταυτότητα. Η αναγνώριση της ελληνικής από τη νέα γενιά θα εξακολουθήσει με αυτό τον τρόπο να θεωρείται δεδομένη. Κατά τη γνώμη μου, εντός αυτών των ορίων το περιεχόμενο της ελληνοκυπριακής ταυτότητας λαμβάνει εντελώς τοπικό χαρακτήρα, ενώ χρωματίζει με ζωηρότερες πινελιές την ελληνική πολυμορφία. Από αυτή την άποψη, όντως θα εκφράζει ελληνική ταυτότητα.

⁵ Χαρακτηριστικό είναι και το, γνωστό πλέον, παρακάτω ανέκδοτο για τους Κυπρίους (είναι ένα από τα πολλά που κυκλοφόρησαν και στην Ελλάδα μετά το τρομοκρατικό κτύπημα στις ΗΠΑ): Κατηγορούν οι Αμερικανοί την Κύπρο ότι υποθάλλει την τρομοκρατία και ο εκπρόσωπος των Κυπρίων αμύνεται λέγοντας ότι η Κύπρος δεν έχει τέτοια πράγματα. Εμείς, λέει, «παράγομεν φοιτητές, επιστήμονες, σιουτζούκκον, τραχανάν και ... εε ... και ταλιπάν και ταλιπάν και ταλιπάν»! Με ένα σμπάρο δύο τρυγόνια δηλαδή στο μεταγλωσσικό σχόλιο: όχι μόνο και η αυθαίρετη παρουσία του ν αλλά και η αηχοποίηση των μέσων (ταλιπάν = τα λοιπά = ταλιμπάν)! Είναι πάντως γεγονός ότι τα ανέκδοτα που κυκλοφορούν στην Ελλάδα για τους ΚΥ, σε αντίθεση με τα αναφερόμενα στους Πόντιους και τους Χιώτες, έχουν ως επίκεντρο τη διάλεκτο.

⁶ Το μέγεθος αυτής της ρινικότητας της ΚΔ γίνεται φανερό αν τη συγκρίνουμε με την Κρήτη. Ευκολότερα εν προκειμένω ο Κρητικός αποβάλλει στην ανάγνωση ένα τελικό ν από παλαιότερες φάσεις της Ελληνικής, ακόμα και αν είναι αναγκαίο (πρβ. τον Ερωτόκριτο, το ίδιο σήμερα και στην ανάγνωση εκκλησιαστικού λόγου). Πολύ δυσκολότερα όμως στην Κύπρο. Επιβεβαιώνεται δηλαδή και εδώ η μεγάλη δέσμευση του Κύπριου κατά την ανάγνωση από τον γραπτό τύπο και του Κρητικού από την προφορικότητα. Δίνεται μάλιστα η εντύπωση ότι ο πρώτος ευχαριστιέται το ν, ενώ ο δεύτερος αισθάνεται μάλλον άβολα. Φαίνεται πράγματι ότι ο Κύπριος συμμορφώνεται πιο πολύ με το γραπτό λόγο απ' ότι ο Κρητικός. Έτσι, ένας κύπριος ιερέας ποτέ δεν θα αναγνώσει το τσιερό ετσίνω, σε αντίθεση με έναν

3) Ο επιτονισμός.

α) Το **σύρσιμο της φωνής** (ουδέτερος χαρακτηρισμός), η **μουσικότητα** (θετικός χαρακτηρισμός) όπως χαρακτηρίζεται πολλές φορές. Είναι κάτι που συχνότατα σχολιάζουν οι ΕΛ. Να επισημάνουμε εδώ ότι οι διαλεκτόφωνοι εκπλήσσονται όταν προσπαθούν να μιμηθούν άλλοι την ομιλία τους. Και οι ίδιοι άλλωστε έχουν ανάλογους χαρακτηρισμούς.

β) Η **συχνή τονική υπερύψωση, γεγονός που συνδέεται και με την αυξημένη ρινικότητα**. Είναι ένα από τα χαρακτηριστικά τα οποία επίσης προσπαθούν να αποδώσουν οι ΕΛ μιμούμενοι τους ΚΥ. Αποτέλεσμα είναι μια πιο υψηλή θέση του κεντρικού μέρους της γλώσσας στη στοματική κοιλότητα με αντίστοιχη χαμηλή του μπροστινού. Ως προς τον υπερτεμαχιακό τόνο και τη διαλεκτική μουσικότητα, διακρίνουμε γενικά με βάση τον κορμό της περί ής ο λόγος φωνητικής σειράς δύο κυρίως περιπτώσεις: α) με παράταση της φωνής και τονική ανύψωση συγχρόνως, β) με παράταση της φωνής μόνο. Άλλωστε η μορφολογία της Κυπριακής επιβάλλει *στατιστικά στην ομιλία περισσότερες άτονες σειρές*.

4) Η γρήγορη ομιλία.

α) **Οι ΕΛ θεωρούν ότι οι ΚΥ μιλούν γρήγορα και δεν τους καταλαβαίνουν**. Την ίδια αυτή άποψη έχουν συχνά και οι ΚΥ για τους ΕΛ, όχι όμως στον ίδιο βαθμό. Είναι προφανές ότι πρόκειται για μία εκατέρωθεν αδυναμία διάκρισης κάποιων μορφολογικών ορίων. Έτσι κι αλλιώς υπάρχουν και λόγοι αντικειμενικοί οι οποίοι στηρίζουν αυτή την άποψη, όπως είναι:

β) Η **ασάφεια στην άρθρωση και η διαγραφή φωνηέντων μεταξύ συμφώνων**. Η τονική υπερύψωση και η ρινικότητα που είπαμε πιο πριν, πιθανόν να είναι και ο λόγος για τον οποίο γενικά οι ΚΥ εμφανίζουν κάποια δυσκολία στην εκφώνηση μπροστινότερων ενδοφωνηεντικών συμφώνων (κυρίως π, τ, κ), όταν περιβάλλονται από οπισθιότερα φωνήεντα. Φαίνονται ως εκ τούτου ότι αρθρώνουν ένα μέρος, τουλάχιστον, του λόγου τους πιο πίσω στη στοματική κοιλότητα. Συνήθως, δηλαδή, συνθλίβεται το τ της λέξης *κατάταξη*, ενώ σχεδόν πάντα προφέρεται στο *κουτούλησε*. Στην πρώτη περίπτωση διακρίνεται μία δυσκολία προσαρμογής στην αλλαγή του τόπου άρθρωσης, κάτι που δεν υπάρχει στο δεύτερο παράδειγμα. Αυτό προκαλεί μεγάλες δυσκολίες στους ΕΛ, οι οποίοι ακούν αλλεπάλληλες χασμωδικές σειρές.

γ) Η **ελλειπτικότητα της Κυπριακής**. Είναι ένα γενικότερο φαινόμενο η συμπίκνωση της ομιλίας. Αρχίζει κατά περίπτωση και κατά ομιλητή από μη αναμενόμενες διαγραφές στοιχείων μικρότερων της συλλαβής, οι οποίες δεν είναι κανονικές και ιστορικά αποδεκτές φωνητικές εξελίξεις, και φτάνουν μέχρι ολόκληρο ρήμα ή ρηματικό σύνολο. Από την πλευρά του χρήστη όμως αυτά τα στοιχεία σαφώς "υπάρχουν", ενώ από την πλευρά του μη διαλεκτόφωνου απουσιάζουν. Πρόβλημα βεβαίως αρχίζει να δημιουργείται όταν ένα θέμα αρθρωτικής οικονομίας μπορεί να έχει και σημασιολογικές προεκτάσεις. Φαίνεται πράγματι ότι το ζήτημα είναι ευρύτερο.

Ενδεικτικότερο παράδειγμα ελλειπτικότητας και βραχυλογίας (γραπτής μάλιστα) - που δεν έχει να κάνει όμως με τη διάλεκτο αλλά ενδιαφέρει μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο όσων συζητώ εδώ - είναι οι οδηγίες για τις διάφορες ασκήσεις στα εγχειρίδια για τη γλώσσα στο Γυμνάσιο που ανέφερα πιο πριν. Η παράλειψη, κυρίως, των διαφόρων

κρητικό (όπως το κυπριακό «και» αλλά πιο μαλακό) ο οποίος μάλιστα θα διαβάσει και «εν τη πολυλογία αυτών εισακουσθήσονται» (πολυλογία, ζ, όπως το γαλλ. agir).

τύπων του άρθρου και της αντωνυμίας είναι η χαρακτηριστικότερη των περιπτώσεων. Είναι μάλιστα τόσο συχνή, ώστε η σποραδική τοποθέτησή τους να δίνει την εντύπωση εξαίρεσης.

Να γίνω πιο σαφής. Τα παιδιά παρακινούνται με εκφράσεις όπως (με τονισμένους χαρακτήρες **ό,τι παραλείπεται**, σε παρένθεση το τεύχος και η σελίδα): γράψτε **μια** επιστολή (α' 12, β' 14, γ' 12, 20, "κανονικά" όμως γράψτε μια επιστολή, α' 145) περιγράψτε του τη ζωή και συγκρίνετε **τη** με το Δημοτικό (α' 12) / σας δίνεται **ένα** διάγραμμα (α' 13) / όμως, **ένας** έμπειρος κηπουρός μας επισκέπτεται (α' 14) / γράψτε **ένα** παρόμοιο κείμενο (α' 14, "κανονικά" όμως γράψτε ένα παρόμοιο κείμενο, α' 143) / όταν διαβάζετε, **να** προσπαθείτε πρώτα να καταλαβαίνετε (α' 18) / εφαρμόστε **τα** στην τάξη (α' 25) / τα βασικά στοιχεία και **τις** ιδέες του κειμένου / τα βασικά του στοιχεία ή **τις βασικές του** ιδέες / αποσπούμε τις ουσιώδεις προτάσεις - **και/ή τις ουσιώδεις σκέψεις και τους ουσιώδεις** όρους (α' 26) / Ποιος είναι; Ποια (**είναι**) η ηλικία του; Πώς είναι το σώμα του, η κεφαλή **του**, ο κορμός **του**, τα άκρα **του**, **ποια είναι** η γενική εντύπωση που παρέχει; Ποια η πνευματική του κατάσταση, **ποια τα** συναισθήματα **σας(;) , ποια τα** προτερήματα, **τα** ελαττώματά **του** (α' 52) / γράψτε **μια** ανακοίνωση **του** Ομίλου Φίλων (β' 136).

Συνεχίζοντας, με μια πρώτη ματιά μπορούν να αναφερθούν πολλά τέτοια παραδείγματα:

να δίνετε εξελικτικά ένα μέρος από **ένα/κάποιο** γεγονός (α' 27) / ετοιμάστε **μια** περίληψη (α' 28) / γράψτε **ένα** παρόμοιο κείμενο (α' 50) / γράψε **μια** επιστολή / γράψτε **τις/μερικές/κάποιες** οδηγίες (α' 58) / σημειώστε **τις** παρατηρήσεις σας (α' 88) / να ασκήσετε κριτική στο περιοδικό ή **στην** εφημερίδα / να γράψετε **μια** επιστολή / τα θετικά και **τα** αρνητικά (α' 91) χωρίς ελεύθερο χώρο για **τον** άνθρωπο, **τον** εργαζόμενο, **τον** κάτοικο ή **τον** επισκέπτη / αποσυμφόρηση της παλιάς πόλης από **την** κίνηση (α' 105) / ζητά πληροφορίες **για το** πώς να (α' 106) / γράψτε **μια** επιστολή (α' 121) / χωρίστε **το (κείμενο)** σε ενότητες (α' 121) / γράφει **μια** επιστολή / βρείτε **τα** σημεία (β' 23) / τα κύρια επαγγέλματα και **οι** άλλες ασχολίες (β' 25) / καλλιέργεια **των** πνευματικών, καλλιτεχνικών και αθλητικών διαφορόντων (β' 32) / έκθεση για **ένα** ατύχημα (β' 33) / για τη συγγραφή **του** πρακτικού (β' 33) / τρόπους ετοιμασίας **μιας** ταμιακής έκθεσης, με την οποία ο ταμίας **να** δίνει λόγο (β' 33) / η μαθητική ζωή **των** περασμένων γενιών (β' 59) / που να εκφράζουν το πραγματικό, **το** δυνατό (β' 63) / γράψτε στα κενά τι φανερώνει η οριστική: **το** πραγματικό, **το** δυνατό, **το** πιθανό (β' 63) / γράψτε **ένα** δικός σας κείμενο (β' 66) / γράψτε **μια** έκθεση (β' 83) / να ανταποκρίνεται στις ατομικές του αλλά και **στις** συνολικές ανάγκες (β' 109) / τα διεθνή γεγονότα **τα** πληροφορούμαστε (β' 122) / κέρδιζε τα προς το ζην, ενώ **οι** (;) άλλοι ζούσαν (β' 142) / πλένω το πρόσωπο **μου** (;) στη βρύση (γ' 6) / γράψτε **μια** έκθεση (γ' 38) / θέματα για **μια** επιστολή (γ' 108) / χρησιμοποιείστε **το/ένα** φάκελλο (sic) για την αποστολή της (γ' 108) / γράψτε **μια** περίληψη του κειμένου (γ' 115).

Ακόμα και στην ενυπόγραφη από τους υπεύθυνους της έκδοσης εισαγωγή του β' τεύχους δεν απουσιάζουν τα ελλειπτικά παραδείγματα, όπως: «επιτυγχάνεται με τις θεματικές ενότητες, όπου δίνεται **η** ευκαιρία στο μαθητή / ανατρέχοντας στη Νεοελληνική Γραμματική και στο Συντακτικό της Νεοελληνικής Γλώσσας, **όποτε το** απαιτούν οι περιστάσεις» (β' 9).

Το γεγονός ότι εδώ σε σχολικά εγχειρίδια, τα οποία έχουν ελεγχθεί επανειλημμένα, συναντάται με τόσο ξεκάθαρο τρόπο και σε τόσο έντονο βαθμό αυτή η "βραχυλο-

γία", φανερώνει κατά πάσα πιθανότητα μία διαφορετική πρόταση και μία τάση αποκέντρωσης της κυπριακής από την ΚΝΕ, θέμα ενδιαφέρον αλλά όχι του παρόντος⁷.

5) **Ο τρόπος πρόσληψης και απόδοσης μέρους του ακουστικού και οπτικού ινδάλματος από ξένες γλώσσες.** Αναφέρομαι στον πολύ κόσμο. Ο ΚΥ καταλαβαίνει π.χ. το multi- ως μάλτι, ενώ ο ελλαδίτης προφέρει *μούλι* (*μουλιμίντια*). Στην Ελλάδα η γνωστή τρομοκρατική οργάνωση προφέρεται κυρίως *αλ καϊντα* (Σεπτέμβριος 2001), ενώ άκουσα το ΡΙΚ να προφέρει *αλ καέντα*⁸. Κατά παρόμοιο τρόπο ο ΚΥ θα πει το village *βίλειτς*, ενώ ο ΕΛ *βίλατζ* ή *βιλέιτζ* (υπάρχουν πάμπολλα τέτοια παραδείγματα, σύγκρ. πιο κάτω με «γαλλικισμό»). Η αλήθεια είναι κάπου στο μέσον.

Εκτός αυτού, μέχρι τώρα τουλάχιστον, στην Ελλάδα καταβάλλεται μία προσπάθεια εκφοράς των ξένων λέξεων από τους διαφημιστές όσο πιο κοντά γίνεται προς το ελληνικό ηχητικό αλφαβητικό πρότυπο. Π.χ. *λινέτες* (*linettes* μάρκα χαρτοπετσετών), *ράφλες* (*ruffles*, πατατάκια τσιπς)⁹. Ο Κύπριος πιθανότατα να προφέρει *λάινετς* και *ράφοις*. Το γνωστό στην Κύπρο απορρυπαντικό *έιτζαζ* στην Ελλάδα είναι γνωστό μόνο ως *άζαζ*¹⁰.

6) **Ο «γαλλικισμός»¹¹ των Ελλαδιτών.** Ο τονισμός δηλαδή ξένων λέξεων (ακόμα και αν η πηγή είναι αγγλική ή άλλη - αλλά και ελληνικών συντομογραφιών) στη λήγουσα, όπως π.χ. *κριστάλ κολόρ*, *αϊνστάιν*¹². Σε ξένες λέξεις με δύο τόνους είναι αυτονόητο ότι, όταν ο πρώτος παραβιάζει την τρισυλλαβία, αγνοείται. Έτσι *κουμπιουτεράιζ η αίθουσα τύπου*¹³. Στην Κύπρο, αντίθετα, ακούγονται λίγο ή πολύ και οι δύο (κομπιούτεράιζτ), αφού καταβάλλεται προσπάθεια «πιστής» απόδοσης). Στην Ελλάδα, ιδιαίτερα όταν πρωτοακούγεται ή πρωτοδιαβάζεται ένας ξένος όρος οι πιθανότητες να

⁷ Χαρακτηριστική είναι η επιστολή, η οποία απεστάλη στους ενδιαφερόμενους για διορισμό καθηγητές το 1998 στην Κύπρο και υπογράφεται στο τέλος ως εξής: Με τιμή, (ονοματεπώνυμο) για Πρόεδρο Επιτροπής εκπαιδευτικής υπηρεσίας και όχι ενδεχομένως για τον Πρόεδρο της Επιτροπής. Η πρακτική αυτή είναι φαίνεται ευρύτερη και πανελλήνια. Στο κείμενο της Οργανωτικής Επιτροπής του "Αθήνα 2004" η υπογεγραμμένη "Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων" στερείται από τα δύο γραμματικά άρθρα της (1999).

⁸ Ενδιαφέρον έχει εδώ η μεταφορά της αγγλ. απόδοσης caeda, παρ' όλο τον τόνο στην προπαραλήγουσα, γιατί είναι σχεδόν σίγουρο ότι αυτός είναι δίαυλος εισαγωγής.

⁹ Δυστυχώς και εδώ τα τελευταία χρόνια είναι όλο και πιο εμφανής η προσπάθεια μίμησης όσο το δυνατόν της ξένης προφοράς. Λέω δυστυχώς γιατί προκαλείται έτσι μια εκβιασμένη σύγκρουση με το σύστημα της Ελληνικής.

¹⁰ Κοινή βέβαια είναι η προφορά της ποδοσφαιρικής ομάδας *άγιαξ*.

¹¹ Όρος που χρησιμοποιήθηκε μετά την επανάσταση στην Ελλάδα για την προτίμηση πολιτικού προς τη Γαλλία. Το χρησιμοποιώ εδώ σε αντιδιαστολή προς τους γαλλισμούς, που είναι εντελώς άλλο πράγμα. Ενδιαφέρουσα για την περίπτωση μας ως προς τον τρόπο και τον χρόνο εισαγωγής είναι στην Κύπρο σε σχέση με την Ελλάδα η ορολογία για το αυτοκίνητο. Στην Κύπρο χρησιμοποιείται, αποκλειστικά σχεδόν, η αγγλική, εκεί όπου η ΚΝΕ έχει είτε ελληνικές, είτε γαλλικές λέξεις. Από τις λίγες μου γνώσει γύρω από το θέμα αναφέρω πρόχειρα κάποιες αντιστοιχίες (σε παρένθεση ο ΕΛ όρος): *τα στόπερ* (τα φρένα), *τα rims* (οι ζάντες), *το clutch* (ο συμπλέκτης, d'embrayage), *το spark* (το μπουζί), *το εζώς* (η εξάτμιση), *τα switch* (τα κλειδιά), *το starter* (η μίζα, το σύστημα ανάφλεξης), *το spare* (η ρεζέρβα), *το gear-box* (κιβώτιο ταχυτήτων, σασμάν), *φρίγουιλ* (το ralenti), ρεκτιφέ (άννοιμαν της μηχανής). Όμως: *το ραδιατέρ* (ψυγείο, από γαλλ. radiateur) και όχι ενδεχομένως το "ραδιέιτον" από αγγλ. radiator (κατά το *τράκτον* < tractor). Κοινά, αντιθέτως είναι τα *καπό* (στην Κύπρο όμως και για το χώρο αποσκευών), *σασί* (στην Κύπρο Sa'Si). Επιπλέον (και όχι μόνο για το αυτοκίνητο) λέγεται κανονικά *το τάγκιν της πεζίνας* (ρεζερβουάρ, fuel tank), *η πόμπα* (αντλία, pump). Ακόμα, είναι κοινή διαπίστωση και η προτίμηση σε μια σειρά άλλων όρων, όπως *κομπλέ / κκομπλίτ*, *μπετόν / κουγκρίν κλπ*.

¹² Μ. Πλωρίτης, Βήμα, 07/11/99. Ο Κύπριος θα πει *άινσταϊν*.

¹³ Computerized, εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ, σ. 11, 12/10/2001.

κατέβει ο τόνος μέχρι τη λήγουσα είναι υψηλές. Προοδευτικά τα πράγματα ρυθμίζονται από διάφορους παράγοντες (ΜΜΕ, σχολείο κλπ).

Μεταξύ δύο τόνων προτιμάται ο δεύτερος, όπως *φουτιπόλ*, *σεξαπίλ*. Στην Ελλάδα ακούει κανείς εξίσου *νόμπελ* και *νομπέλ* ενώ οι περισσότεροι το πολιτικό κόμμα της Κύπρου ΔΗ.ΣΥ το προφέρουν ως *δισί*. Η Ομοσπονδία Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης (ΟΛΜΕ) προφέρεται *ολμέ* και σπανιότερα *όλμε*. Η αντίστοιχη της Κύπρου (ΟΕΛΜΕΚ) *ποτέ οελμέκ*. Πάντες στην Ελλάδα λέγουν *Γιασέρ Αραφάτ*, ενώ στην Κύπρο *Γιάσερ Αράφατ*. Όλοι οι ΕΛ λένε *νισσάν*, οι Κύπριοι πάντα *νίσσαν* και ποτέ *αουντί*. Το τελευταίο το άκουσα αρκετές φορές και εδώ στη Κρήτη, όπως και το *Ολάφ Παλμέ*¹⁴ (ο γνωστός σουηδός πολιτικός). Ποτέ δεν θα προφέρει ο ΚΥ *ραλλί* αλλά πάντα *ράλλι*.

Οι ΕΛ χρησιμοποιούν *σαμπονάν* ενώ οι ΚΥ *σιαππού*¹⁵. Τα *κρεπερί* και *σουβλακερί* είναι αδιανόητα για την Κύπρο τα οποία ως *κρεπερία* και *σουβλακερία* θα σχηματίζονταν, όπως *φρουταρία*, *παγωταρία*. Το τελευταίο τρομοκρατικό κτύπημα στην Αμερική προσέφερε «νέο υλικό». Στην αρχή άκουε κανείς *σούρα* αλλά και *σουρά* (ισλαμικός νόμος), *αλ κάιντα* αλλά και σπανιότερα *αλ καϊντά* (δες και πιο πάνω το 5), *ραβαλπιντί* (πόλη του Πακιστάν, στην Κύπρο *ραβαλπίντι*) και σπανιότερα *μουσαράφ* (ο ηγέτης του Πακιστάν). Οπωσδήποτε παίζει καθοριστικό ρόλο η πύλη εισόδου αυτών των λέξεων.

Για την ΚΝΕ σε κάποιες περιπτώσεις η θέση του τόνου στις συντομογραφίες αποτελεί και διαφοροποιητικό χαρακτηριστικό, όπως *τοτάλ/τόταλ* (ονομασία γιαουρτιού/οδοντόκρεμας αντίστοιχα), *δσέ/δσέ* (Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος/Δημόσια Οικονομική Εφορία). Αν στην πρώτη περίπτωση είναι εμφανής η επιρροή της διαφήμισης, στη δεύτερη δεν φαίνεται κανένας αποχρών λόγος γι' αυτή τη διαφοροποίηση. Σε περίπτωση σύμπτωσης τύπων το πιθανότερο είναι να προτιμάται το γαλλικό: *ιντεάλ* (αλλά όχι *σταντάρ*). Ετσι *ιντεάλ στάνταρτ* (μάρκα ειδών υγιεινής).

7) **Οι διαφορές στο γένος.** Ενδιαφέρει η δια-συστηματική σύγκρουση. Σε λέξεις ίδιου ετύμου και διαφορετικού (ή και διαφορετικού) γένους και σε λέξεις διαφορετικού ετύμου και διαφορετικού γένους δίνεται η εντύπωση με μια πρώτη ματιά - χρειάζεται όμως βαθύτερη έρευνα για το επιβεβαιώσει ή να το απορρίψει κανείς - ότι ευνοείται στην κυπριακή διάλεκτο το αρσενικό¹⁶. Ο γλωσσικός αυτός αντίκτυπος την καθιστά στα αυτιά των ΕΛ πιο σεξιστική ως προς την ΚΝΕ.

8) **Οι διαφορές στη σημασία.** Ενδιαφέρουν στο σημείο που δυσχεραίνεται η επικοινωνία. Υπάρχουν στην Κυπριακή λέξεις - για μέρη του σώματος κυρίως αλλά και άλλες - των οποίων η σημασία κατά κάποιο τρόπο εμφανίζει μια «νοσηματική μετατόπιση». Η *ζάμπα* δεν είναι η γάμπα αλλά το *μούτι*, τα *νεβρά* δεν είναι τα *νεφρά* αλλά ολόκληρη η περιοχή στη βάση της σπονδυλικής στήλης. Η *κάρρα* δεν είναι το κεφάλι ενός αγίου αλλά η *σπονδυλική στήλη*¹⁷, η *καρκιά* έχει την έννοια του στέρνου, του

¹⁴ Αξίζει να σημειωθεί ότι εδώ στην Κρήτη αρκετοί μαθητές στην τάξη μέσα διαβάζουν Ολάφ παρόλο που βλέπουν Όλαφ.

¹⁵ Ένα προϊόν με το βότανο *jojoba* (ισπαν.) προφέρθηκε αρχικά ως *ζοζομπά*.

¹⁶ Π.χ (πρώτα ο τύπος της ΚΝΕ): η σφήκα / ο σφήκουος, η γάτα / ο κάττος, το βούτυρο / ο βούτυρος, η άμμος / ο άμμος, η όχθη / ο όχτος, η *αχλαδιά* / ο *άπης* (η *απιδικιά*), η *ζάχαρη* / ο *ζάχαρης*, το *πεύκο* / ο *πέυκος*, το *τσιγάρο* / ο *τσιάρος*, η *ουρά* / ο *νούρος*, η *ρίγανη* / ο *ρούανος* αλλά και η *βελανιδιά* / ο *δρυσ*, το *στασίδι* / ο *σκάμνος*. Πολλά από τα παραπάνω δεν είναι χαρακτηριστικό μόνο της ΚΔ. Άλλωστε θα μπορούσε κανείς να αναφέρει και παραδείγματα προς την αντίθετη κατεύθυνση (ο *μπαλτάς* / η *πάλα*, ο *πρίνος* / η *περνιά*, το *μπαλόνη* / η *φούσκα*) όπως και με προτίμηση προς το ουδέτερο (ο *παγετός* / το *πάος*, η *φλογέρα* / το *πιδικιάβλιν*). Η εντύπωση πάντως τους αρσενικού παραμένει.

¹⁷ Φαντάζεται κανείς τον αναγκαστικό συνειρμό των κυπρίων μαθητών από τον πρώτο στίχο της Αντιγόνης (Ω κοινόν αυτάδελφον Ισμήνης κάρρα)!

στήθους, ενώ το μάουλον είναι το πηγούνι¹⁸. Το βραστόν υποβιβάζεται στη δήλωση του ζεστού και έτσι το ζέσταμα αποδίδεται με το βράσιμο της ΚΝΕ, το οποίο στην Κυπριακή αντιπροσωπεύεται από το χόχλασμαν. Γι' αυτό, φαίνεται ίσως ακατανόητη για τον αυστηρά διαλεκτόφωνο αυτό που αναγράφεται στην Ελλάδα σε συσκευασίες φρέσκου γάλακτος: *Το φρέσκο γάλα ... δεν χρειάζεται βράσιμο. Εάν το πίνετε ζεστό φροντίστε να μη βράσει*¹⁹.

Τέλος ειδικά από την πλευρά των ΚΥ σχολιάζονται:

1) **Τα κάθε είδους συγκινησιακά υποκοριστικά των ΕΛ.** Εκφράσεις όπως *είχε κάτι λεφτουδάκια και αγόρασε ένα οικοπεδάκι* προκαλούν μάλλον ακουστική δυσανεξία στον ΚΥ. Δεν αναφέρομαι στη μορφολογική διαφοροποίηση αλλά στη συχνότητα εμφάνισής τους στην ομιλία.

2) **Οι θεωρούμενες ως υπερβολές στην προφορά.** Αναφέρομαι σε περιπτώσεις όπως η προφορά του συμπλέγματος –κσε-, το οποίο σχολιάζετε αρνητικά (όπως τον-γκζένο, τον ξένο). Ακούει κανείς π.χ. και γραμμένο, τα εγκζέ φάιλς (.exe)²⁰. Επίσης, τα εντελώς απορινικοποιημένα συμπλέγματα μπ, ντ, γκ, τα οποία προφέρονται πολύ μπροστά, είναι κάτι που σχολιάζεται αρνητικά. Ειδικά το τελευταίο έχει να κάνει και με την αρθρωτική δυσκολία των ΚΥ που ανάφερα πιο πάνω (4 β).

3) Απόψεις που θεωρούν ότι **«οι ΕΛ μιλούν πολλά».**

Σίγουρα ένα πράγμα μπορούν να εγγυηθούν οι διάλεκτοι για τη γλώσσα, εξ ορισμού πολύτιμο, αφού έχει αυθεντική πηγή τους ομιλητές και όχι τους ειδικούς: το μεταγλωσσικό σχολιασμό της.

¹⁸ Όπως από το γαλλ. flancs έγινε το βλαντζίν.

¹⁹ Θα μπορούσε κανείς να αναφέρει κι άλλα παραδείγματα: Εάν ένας Κύπριος πει ότι *πονεί την κοιλιά του* (ο Ελλαδίτης θα πει *με πονεί η κοιλιά μου*), πιθανόν να εννοεί το για τους Ελλαδίτες *στομάχι* του, ενώ αν ζητήσει να αγοράσει ένα *κρεβάτι* θα το δείξουν μόνο τη *βάση στήριξης του στρώματος*, την οποία ενδεχομένως εννοεί πράγματι ότι θέλει να αγοράσει αλλά δεν θα του δείξουν και το στρώμα, το οποίο πιθανόν επίσης να θέλει να αγοράσει (συγκρ. αγγλ. bed). Τα *μωρά* ενός Κυπρίου δεν είναι κατ' ανάγκη *παιδιά* νηπιακής ηλικίας αλλά απλώς *τα παιδιά* του, ακόμα και σε εφηβική ηλικία. Ευκολότερα χαρακτηρίζεται κάποιος στην ελλαδική Κοινή ως *ξανθός* παρά στην Κυπριακή, στην οποία αντιστοιχεί μάλλον το *καστανόξανθος*, του ξανθός σημαίνοντος τον αποκλειστικά ξανθό (βλέπε και αγγλ., γαλλ., γερμ.).

²⁰ Περιοδικό Μετρό (τεύχος 52/Φεβρ. 2000), για τη γλώσσα των νέων.